

# اقتصاد سیاسی توسعه نیافتگی

## در جنوب جهانی

مجموعه «دولت - سوداگری - رسانه»

نویسندگان:

جان نین فن در مرو، نیکل داد

ترجمان:

دکتر محمد رضا سعیدآبادی

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

محمود جوادی



مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: وان در مروه، جاستین، ۱۹۸۰- م. Van der Merwe, Justin, 1980
عنوان و نام پدیدآور	: اقتصاد سیاسی توسعه نیافتگی در جنوب جهانی مجموعه «دولت-سوداگری-رسانه» نویسندگان جاستین فن در مرو، نیکل داد؛ مترجمان محمدرضا سعیدآبادی، محمود جوادی.
موضوع	: اقتصاد
موضوع	: Economics
موضوع	: رشد اقتصادی
موضوع	: Economic development
موضوع	: سیاست اقتصادی
موضوع	: Economic policy
موضوع	: علوم سیاسی
موضوع	: Political science
موضوع	: آمریکای لاتین -- سیاست و حکومت
موضوع	: Latin America -- Political and government
موضوع	: آفریقا -- سیاست و حکومت
موضوع	: Africa -- Politics and government
موضوع	: شناسه افزوده
موضوع	: شناسه افزوده
موضوع	: شناسه افزوده
موضوع	: شناسه افزوده
موضوع	: رده بندی دیویی
موضوع	: رده بندی کنگره
موضوع	: شماره کتابشناسی ملی

هرگونه تکثیر کامل یا قسمی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده یا ناشر، خلاف قانون، شرع و اخلاق است. موارد تخلف اابه دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

## اقتصاد سیاسی توسعه یافتگی در جنوب جهانی

مجموعه «دولت سوداگری-رسانه»

نویسندگان: جاستین فن در مرو، نیکل داد

مترجمان: دکتر محمدرضا سعیدآبادی، محمود جوادی

### انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۹

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

شابک: ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۲۲۵ - ۴۲۴ - ۷

ISBN: 978 - 622 - 225 - 424 - 7

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۹۳۳۸۶

فروشگاه: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.com E-mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

## فهرست مطالب

۹	مقدمه مترجمان
۱۳	فصل ۱. ریشه‌های سلب مالکیت
۱۴	«مجموعه دوسور» چیست؟
۱۸	بهره‌برداری از «مجموعه دوسور» به منزله نیرویی خیرخواهانه
۲۱	تعریف توسعه
۲۲	تبیین «حرب جهانی»
۲۳	داده‌ها
۲۴	مرور اجمال و سانسور کتاب
۲۸	منابع فصل ۱
۳۰	فصل ۲. مکاتب مختلف مسکات مشابه: نظریه توسعه در قرن بیستم
۳۱	مفهوم توسعه‌نیافتگی
۳۸	نظریه نوسازی
۴۰	نقدها به نظریه نوسازی
۴۱	نظریه وابستگی
۴۲	پیشرفت‌ها و نقدها نسبت به نظریه وابستگی
۴۴	کاربست‌ها و شباهت‌ها با تحلیل «مجموعه دوسور»
۴۴	نظریه نظام جهانی
۴۶	نقدها به نظریه نظام جهانی
۴۸	منابع فصل ۲
۵۰	فصل ۳. از نولیبرالیسم تا پساتوسعه: افول و بازتعریف نظریه توسعه
۵۰	جهانی‌شدن نولیبرال
۵۴	همگرایی یا استعمار؟
۵۵	نولیبرالیسم
۶۰	معماری مالی گسترش نولیبرال
۶۳	قابلیت‌ها، حقوق، امنیت و توسعه انسانی
۶۵	اهداف توسعه
۶۶	نظریه انتقادی توسعه
۶۶	نظریه پساتوسعه
۶۹	منابع فصل ۳

۷۳	فصل ۴. مارکس، گرامشی و شبکه‌های قدرت
۷۳	دو منطق امپریالیسم
۷۴	انباشت به وسیله سلب مالکیت
۷۶	«ترندهای فضایی» و منطقه‌بودگی
۷۶	گرامشی، هژمونی و نخبگان
۷۷	گرامشی و روشنفکران
۷۹	کاکس و روابط بین‌الملل
۷۹	ساختارهای تاریخی
۸۱	بین‌المللی شدن حکومت
۸۱	بین‌المللی شدن تولید
۸۲	بین‌المللی شدن ساختار طبقاتی
۸۳	به‌کارگیری در چارچوب «مجموعه دوسور»
۸۵	سایر تاثیرگذاران و اثرات فضایی
۸۹	شبکه‌های قدرت بر نژاد نظریه «مجموعه دوسور»
۹۳	«مجموعه دوسور» به‌صورت چارچوب توضیحی
۹۴	منابع فصل ۴
۹۷	فصل ۵. توسعه نامتوازن و انباشت سرمایه: «مجموعه دوسور»
۹۷	تصویر بزرگ «مجموعه دوسور»: توسعه آفرین و گسترش معاصر
۱۰۲	«مجموعه دوسور» و بازنمایی عقل سلیم جهان
۱۰۵	کاربست مفهوم «مجموعه دوسور»
۱۰۷	«مجموعه دوسور» در سطح ساختاری
۱۱۰	کار در سطح ساختاری: حفظ توسعه نامتوازن
۱۱۴	تحلیل توصیفی در سطح محلی
۱۲۱	منابع فصل ۵
۱۲۲	فصل ۶. «مجموعه دوسور» و زنجیره‌های جهانی سلب مالکیت
۱۲۳	قدرت‌های در حال ظهور، سناریوهای قدیمی: حوزه‌های مشخص سلب مالکیت
۱۲۵	دسترسی آسان
۱۳۰	شکلات تلخ
۱۳۴	تشعشع و لفاظی: چگونه اورانیوم جنوب جهانی غیرتوانمند می‌سازد
۱۴۱	منابع فصل ۶

فصل ۷. ورودی ها و خروجی ها: پرده‌گشایی از کمک، تجارت و سرمایه‌گذاری

به‌عنوان پیش‌رسان‌های توسعه ..... ۱۴۲

ممانعت رسمی از توسعه؟ کمک‌ها در جنوب جهانی ..... ۱۴۳

مکان، مدیریت و مفت‌خوری: تجارت در جنوب جهانی ..... ۱۴۹

ناتوانی از شکوفایی یا آسیب‌پذیری دائمی؟ سرمایه‌گذاری در جنوب جهانی ..... ۱۵۴

منابع فصل ۷ ..... ۱۶۲

فصل ۸. وضعیت توسعه، کمک، تجارت و سرمایه‌گذاری در جنوب جهانی

کمک‌ها ..... ۱۷۲

تجارت ..... ۱۷۵

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ..... ۱۷۸

جمع‌بندی ..... ۱۸۰

منابع فصل ۸ ..... ۱۸۱

فصل ۹. الگوسازی توسعه در جنوب جهانی

داده‌ها: پیشینه نظری و تعاریف عملیاتی ..... ۱۸۴

چارچوب تحلیلی و روش‌شناسی برآورد ..... ۱۸۹

آزمون الگو ..... ۱۹۷

ضرایب شیب ثابت اما عرض از مبدأهای متفاوت برای هر کشور (الگو ۱) ..... ۱۹۷

ضرایب شیب ثابت اما عرض از مبدأ با گذر زمان متفاوت می‌شود (الگو ۲) ..... ۱۹۸

ضرایب شیب ثابت اما عرض از مبدأ بین کشورها در زمان متغیر است (الگو ۳) ..... ۱۹۹

تمامی ضرایب (عرض از مبدأ و شیب) بر کشورها متفاوت اند (الگو ۴) ..... ۱۹۹

تمامی ضرایب (عرض از مبدأ و شیب) با گذشت زمان تغییر می‌کنند (الگو ۵) ..... ۲۰۰

تمامی ضرایب (عرض از مبدأ و شیب) بر حسب کشورها و زمان تغییر می‌کنند (الگو ۶) ..... ۲۰۰

مشاهدات حاصل از تحلیل آماری ..... ۲۱۱

منابع فصل ۹ ..... ۲۱۳

فصل ۱۰. سلب مالکیت معکوس

نوسازی، وابستگی و نظریه نظام جهانی ..... ۲۱۴

جهانی‌شدن نولیبیرال ..... ۲۱۶

توسعه انسان‌محور ..... ۲۱۸

دیدگاه‌های انتقادی درباره نظریه توسعه ..... ۲۱۹

انباشت و سلب مالکیت ..... ۲۱۹

۲۲۰.....	هژمونی، رضایت و بین‌المللی شدن
۲۲۲.....	شبکه‌های قدرت و نظریه «مجموعه دوسور»
۲۲۳.....	توسعه نابرابر، انباشت سرمایه و «مجموعه دوسور»
۲۲۵.....	محل‌های جهانی سلب مالکیت
۲۲۶.....	شرکت‌ها و استثمار: قدرت‌های جهانی در سایه؟
۲۲۸.....	تحقیق درباره پیشران‌های توسعه
۲۲۹.....	کمک‌ها
۲۳۰.....	تجارت
۲۳۱.....	سرمایه‌گذاری، مستقیم خارجی
۲۳۲.....	تجاری، کلی از توسعه، کمک‌ها، تجارت و سرمایه‌گذاری در سال ۲۰۱۵
۲۳۴.....	شاخص توسعه انسانی به‌عنوان کاتالیزور و پیامد کمک‌ها، تجارت و سرمایه‌گذاری
۲۳۶.....	وارد کردن انسان به توسعه
۲۳۷.....	سلب مالکیت - مکرر
۲۳۹.....	منابع فصل ۱۰

## مقدمه مترجمان

کتابی که هم اکنون در پیش رو دارید، یکی از جدیدترین آثار علمی در حوزه توسعه نیافتگی به شمار می آید که با اتکا به داده ها و تحلیل کمی، اقدام به ارائه و تبیین چارچوبی نظری تحت عنوان «مجموعه دولت-سوداگری-رسانه» کرده است. تمرکز جغرافیایی این اثر پژوهشی بر جنوب جهانی بر جذابیت و غنای محتوایی مجلد افزوده است، چنانچه مسئله توسعه و متعاقب آن، توسعه نیافتگی، خاص کشورهای است که در محور جنوب قرار دارند و جغرافیا و انواع سرمایه این کشورها در خدمت توسعه یافتگی محور شمال-شمال غربی بوده است.

استدلال اصلی نه، مدافعان کتاب که خود را مجزا از جنوب جهانی نمی دانند، این است که به رغم حضور قدرت های نوظهور و اشکال جدید «کمک»، «تجارت» و «سرمایه گذاری»، لکن رویه های اقتصادی سی کماکان از نظام های تثبیت-یافته انباشت ثروت که به ضرر جنوب جهانی است، حمایت می کنند. در واقع، پیام این کتاب به کشورهای درحال توسعه این است که «مجموعه دولت-سوداگری-رسانه» می تواند توسعه انسانی را تسهیل نماید، اما این توسعه با محدودیت سرمایه در جنس زمان و فضا نیز رو به رو است. آنچه می توان خروجی و یافته اصلی تحلیل کمی و استدلال های این اثر دانست، ناظر بر این گزاره است که «کمک و سرمایه گذاری به سرمایه خارج باید با دیده تردید نگریسته شود و اینکه جنوب جهانی نباید این سرمایه گذاری را با بصورت خودکار به عنوان پیشران های توسعه خود در نظر گیرد». به دیگر سخن، هیچ بندی مجلد حاضر این است که هیچ مسیر میانبری به سوی توسعه وجود ندارد. توسعه باید فرایندی فراگیر، افزایشی و توانمندساز باشد. ورودی های اقتصادی شاید تسکین کوتاه مدتی به همراه داشته باشد، اما اگر «مجموعه دولت-سوداگری-رسانه» در سطح کشوری قابلیت های فردی را بهبود نبخشد و درعین حال، بر محدودیت های ناشی از عناصر فضایی-زمانی تثبیت-یافته غلبه نکند، این ورودی های اقتصادی که غالباً از سمت شمال جهانی و قدرت های نوظهور جاری می شود، بعید است به توسعه انسانی تبدیل گردد.

کتاب حاضر در ۱۰ فصل به تبیین آنچه به اختصار در سطور فوق اشاره شده، پرداخته است. فصل نخست به خوبی و با دقت کامل سعی در تعریف و تشریح تمامی مفاهیمی کرده که نه تنها پیش نیاز درک ایده اصلی مجلد حاضر بوده، بلکه بصورت اصولی بستر لازم برای یادگیری و مرور آنچه توسعه یافتگی و توسعه نیافتگی در بطن خود به همراه دارد را مهیا ساخته است. فصل دوم با تحلیل مفهوم توسعه نیافتگی و همچنین واکاوی

ریشه‌های تاریخی آن در نظام استعماری جنوب جهانی آغاز می‌شود. همچنین، این فصل با بررسی برخی از اندیشه‌های اصلی توسعه به‌منزله پاسخی به رویدادهای سیاسی-اقتصادی زمان خود و نقد برخی از مکاتب اولیه نظریه توسعه به‌ویژه نظریه نوسازی، نظریه وابستگی و نظریه نظام جهانی، اختلافات بین مباحث توسعه‌نیافتگی درون‌زا و برون‌زا را تبیین می‌کند و «مجموعه دوسور» به‌منزله شیوه‌ای برای سازگار کردن این توضیحات متضاد از توسعه‌نیافتگی ارائه شده است. به‌علاوه، «مجموعه دوسور» با منظور کردن سطوح توصیفی (درون‌زا) و ساختاری (برون‌زا)، توضیحات بیشتری در خصوص این تحلیل دوبخشی فراهم می‌سازد.

در فصل دوم با فاصله گرفتن از سطح تحلیل دولتی و حرکت به‌سوی توسعه انسان‌محور و با پوشش دادن گسترش جهانی سرمایه‌داری و نولیبرالیسم از طریق جهانی‌شدن، برخی از روندها و اندیشه‌های اواخر قرن بیستم تشریح شده است. این فصل نظریه نولیبرال را به‌دوره چارچوبی غالب که جهانی‌شدن از طریق آن رخ داده است و به‌منزله پروژه جهانی سیاسی-اقتصادی و چارچوبی سیاسی است، توصیف می‌کند و جریان‌های مخالف موجود در آن توسعه از جمله جریان‌های ارائه‌شده در پساتوسعه و نظریه توسعه بحرانی نیز را مطرح و تشریح کرده است. فصل چهارم با تلفیق بازنگری دیوید هاروی از انباشت اولیه سرمایه و فرمول‌بندی مجدد رابرت کاکس از تحلیل گرامشی، چارچوب مفهومی و نظری «مجموعه دولت-سوداگری-رسانه» را ارائه می‌نماید. این فصل در تلاش برای تشریح این موضوع است که شبکه‌های قدرت چگونه طرح‌واره‌های کلی برای درک ماهیت نظام-معدانست سرمایه در سطح فضا و زمان فراهم می‌سازند.

در فصل پنجم، «مجموعه دولت-سوداگری-رسانه» برای تبیین نظام جهانی انباشت در عصر نولیبرالیسم و جهانی‌شدن بکار گرفته شده و چنین تحلیل می‌نماید که در این عصر، شبکه‌های نخبگانی که بر فناوری‌های سرمایه‌داری و امپریالیسم تسلط یافته‌اند، بحران‌های انباشت بیش‌ازحد را از هسته به پیرامون و شبه پیرامون انتقال می‌دهند و توسعه‌نیافتگی از برهم‌کنش بین عوامل سطح بین‌المللی (ساختاری) و داخلی (توصیفی) و «کار» نخبگان و کارگران ناشی می‌شود. فصل ششم با محوریت قرار دادن سه نمونه مطالعاتی در حوزه «مجموعه دولت-سوداگری-رسانه» چنین استدلال می‌کند که نخبگان مواد خام جنوب جهانی را از طریق زنجیره‌های عرضه پیچیده و مبهم به سرمایه تبدیل می‌کنند و این کار را به شیوه‌ای انجام می‌دهند که به بهبود توسعه کمک چندانی نمی‌کند.

استدلال فصل هفتم حاکی از آن است که بازار بین‌المللی به کشورهای درحال توسعه فشار وارد می‌کند تا موانع تجارت را کاهش دهند و درعین حال سرمایه‌گذاری مستقیم

خارجی و کمک‌ها را به‌منزله کاتالیزورهای توسعه ارائه می‌دهد. این ورودی‌های مالی به‌مثابه تنها شیوه‌های دستیابی به رشد اقتصادی و بهبود توسعه انسانی معرفی می‌شوند اما بررسی دقیق این ادعاها و کاوش در شواهد خلاف این مطلب را نشان می‌دهد. تصاویری از وضعیت کنونی توسعه، کمک‌ها، تجارت و سرمایه‌گذاری در جنوب جهانی در فصل هشتم ارائه شده است. در این فصل، روندهای عمومی موجود در جنوب جهانی بررسی شده و واکاوی عمیق‌تری صورت گرفته است تا امکان بحث در مورد ناهنجاری‌ها و استثناها فراهم شود و همچنین شناسایی قصورکنندگان و داستان‌های موفقیت جنوب جهانی ممکن گردد.

در فصل نهم، با ارزیابی رابطه بین کمک‌ها، تجارت، سرمایه‌گذاری و توسعه در جنوب جهانی، استدلال می‌شود که سه عامل به میانجی‌گری در این روابط می‌پردازند که عبارت‌اند از اهداف بخش بخش خارجی و نوع ورودی اقتصادی، استواری «مجموعه دولت-سوداگری-رسانه» بخش کشور یا بلوک و نهایتاً، ساختار فضایی-زمانی آن کشور یا بلوک. در نهایت فصل دهم، «مجموعه دولت-سوداگری-رسانه» را به‌منزله چارچوبی تحلیلی برای درک اقتصاد سیاه توسعه نیافتگی در جنوب جهانی معرفی می‌نماید.

مباحث توسعه یافتگی و توسعه نیافتگی برای دهه‌ها است که مورد توجه جوامع علمی و اجرایی در ایران قرار گرفته است و در همین اساس، مجلدات بسیاری تالیف یا ترجمه شده است. آنچه نگارندگان این سطور را به ترجمه این اثر ترغیب نمود، رویکرد و چارچوب بدیعی بود که بن‌مایه این کتاب را تشکیل داده و لذا ضرورت نشر این اثر در داخل کشور را یادآور می‌شد. مترجمان این مجلد ام‌ان را دارند که چارچوب مفهومی و نظری جدید کتاب سرآغاز پژوهش‌های تالیفی‌ای گردید که به آنها به نقد و بررسی ایده این کتاب می‌پردازند، بلکه بتوانند به سمت تدوین الگویی بومی توسعه یافتگی قدم بردارند.

برگردان این کتاب مانند هر اثر پژوهشی، کامل و عاری از نقص نیست و لذا راهنمایی خوانندگان محترم در بهبود کیفی متن ترجمه موجب امتنان خواهد بود. در پایان، مترجمان این اثر از انتشارات حقوقی مجد و به‌ویژه، مدیریت محترم آن دفتر نشر، جناب آقای دکتر سید عباس حسینی نیک که با اهتمام خود این اثر پژوهشی را در کوتاه‌ترین زمان ممکن به زیور طبع آراستند، کمال قدردانی را دارند.